

HISTORY OF UKRAINE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-1>

MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE: HISTORICAL ASPECT

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Blok N. V.

*Doctor of Law,
Assistant at the Department of Civil
Law and Procedure
Educational and Scientific Institute of
Law, Psychology and Innovative
Education of Lviv Polytechnic
National University
Lviv, Ukraine*

Бльок Н. В.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права
та процесу
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Однією з характерних особливостей сучасного глобалізованого світу стало масове переміщення значних людських потоків. Варто зазначити про те, що сучасне суспільство – це, насамперед суспільство мігрантів, яке чутливо реагує на зовнішні та внутрішні процеси, що негативно впливають на життя людей.

Безумовно, міграція є досить поширеним явищем у світі та має давню історію. Переміщення великої кількості населення завжди відіграло велику роль у суспільному розвитку. За декілька тисячоліть до нової ери величезні маси людей пересувалися з регіону в регіон. Велич держав Давнього світу (Єгипту, Вавилону, Персії, Греції, Риму та інших) чималою мірою завдячує праці рабів, захоплених під час численних воєн і походів. Головною особливістю давньої трудової міграції робочої сили був її примусовий характер.

Термін «міграція» походить від латинського слова «migratio», що означає переміщення, переселення. У соціологічному словнику визначено міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, а саме мобільність людей у вузькому чи широкому географічному просторі» [1, с. 224].

О. Ровенчак, зазначає, що «міграція – це перетин адміністративного кордону, який є добровільним чи примусовим просторовим рухом осіб або груп осіб від місця чи країни виїзду до місця, чи країни в'їзду з

наявністю або без законних підстав назавжди або на певний проміжок часу, що може призвести до зміни постійного місця проживання; даний рух охоплює еміграцію та імміграцію» [2, с. 128].

Міграція населення суттєво впливає на геодемографічну ситуацію та взаємозв'язана з відтворенням населення. «Міграційна рухливість детермінована певними подіями життєвого циклу людини, тому демографічні параметри – статеві-вікова структура, шлюбний стан, кількість дітей у сім'ї та їхній вік – помітно впливають на міграційні процеси, вони є одним з істотних критеріїв виокремлення груп населення у вивченні міграції» [3, с. 106].

За 1891-1900 роки переселенці з України становили 36 % усіх внутрішніх мігрантів імперії, у 1901-1910 роках їхня частка зросла до 49 % і досягла 60 % у роки перед Першою світовою війною. За період з 1896 по 1914 рік з 9-ти українських губерній за Урал переселилися 1,6 млн осіб. В цей час почалася активна еміграція населення з українських земель, яка становила, з 1895 до 1913 року виїхало 413 тис. осіб. Значні розміри мало насильне переселення у всі часові періоди існування СРСР. Насильницька колективізація 1929-1930 років супроводжувалася виселенням за межі України близько мільйона осіб; майже два мільйони людей були евакуйовані у роки війни у східні регіони СРСР. У повоєнний період великого розмаху набули переселення людей з України до Середньої Азії та Сибіру [3, с. 244].

Помітно збільшилася етнічна еміграція у 70-ті роки ХХ ст. Під тиском світової громадськості радянський уряд був змушений дещо послабити еміграційні заборони. Якщо за період після закінчення Другої світової війни та до 1970 року з України до Ізраїлю виїхало трохи понад дві тисячі осіб, то у 70-ті роки – майже 81 тис., причому 2/3 з них – у 1975-1979 роках [4, с. 16].

У 1961-1990 роках сільське населення України зменшилося за рахунок міграцій на 6,7 млн осіб, або в середньому на 225 тис. осіб щороку. Проте у 1986-1990 роки щорічний міграційний відплив сільських жителів почав послідовно зменшуватися: в 1989 році він становив 124,0 тис. осіб, в 1990 році – 70,7 тис., в 1991 році – 36,4 тис. осіб. А з 1992 року вперше за повоєнні роки відплив населення із сільської місцевості змінюється на його приплив: позитивне сальдо міграції досягає цього року в українському селі 78,7 тис. осіб, а в 1993 року, дещо зменшившись, все-таки зберігає позитивне значення – 41,7 тис. осіб [3].

З 1994 року відбулось зменшення міграції в сільській місцевості, а кількість населення досягає лише 0,5 тис. осіб. Не такою масовою,

однак досить інтенсивною, була еміграція з України громадян німецького походження. За даними перепису населення 1979 р., в Україні проживало 34,1 тис. німців. Впродовж 70-х років ХХ ст. дозвіл на виїзд для постійного проживання за кордоном отримали майже 3 тис. німців. Тобто, емігрував майже кожний десятий представник німецької національної меншини.

Тенденція до еміграції з України зберігалася у першому півріччі 1995 року, впродовж якого чисельність жителів України скоротилася за рахунок еміграції на 40,8 тис. осіб, в тому числі в міських поселеннях – на 29,3 тис., а в сільській місцевості – на 11,5 тис. осіб. Майже 80,0 % вибулих за межі України обрали як нове місце проживання країни колишнього СРСР передусім, Росію. Головна частка вибулих – 68,7 % були особи працездатного віку. Серед прибулих переважали іммігранти з ближнього зарубіжжя, їхня частка досягла 96,0 %. Головним партнером України з міграційного обміну, як і колись, залишалася Росія, яка дала нашій країні у першому півріччі 1995 року 66,0 % усієї імміграції з цих країн [3, с. 249].

За 1992-1995 рр. емігрувало 265 докторів наук. Майже 40 % з них були докторами фізико-математичних та медичних наук, понад 20 % – технічних наук. За даними Президії Національної академії наук України, впродовж 1995-1996 рр. за кордон виїхало близько 2 тис., співробітників академії, які мали докторські або кандидатські наукові ступені.

У 2004 році міграція в Україні мала такий вигляд: прибуло приблизно 38 тис. осіб, виїхало – 46 тис. осіб.

За даними 2008 р., кількість країн перебування мігрантів складала 31, в тому числі для чоловіків – 26, для жінок – 24 [5, с. 124]. Варто зазначити, що країною перебування за кордоном для майже половини трудових мігрантів була Російська Федерація (48,1 %). Серед працівників-мігрантів у Польщі, Іспанії, Чехії та Португалії переважали чоловіки. Натомість жінки-мігранти розподілилися в Чеській Республіці, Польщі, Греції та Іспанії. А найбільша кількість (понад 80%) українських жінок-мігрантів в Італії. І, власне, українська іммігрантська спільнота в цій країні є першою за кількістю жінок, і четвертою – за кількістю іммігрантів загалом.

Міграційне сальдо у 2012 р. сягнуло 24 тис. (внутрішня та зовнішня міграція разом). У період сучасної кризи міграційний приріст населення столиці знову зменшився – 14,4 тис. у 2014 р. Це, однак, більше, ніж будь-де в Україні та підтверджує незмінну роль столиці як основного центру тяжіння для мігрантів.

У 2014 р. внутрішні переселення в Україні спричинені анексією Криму та війсьними діями на Донбасі, що мають вимушений характер. Вимушені міграції принципово відрізняються від добровільних, спрямованих на покращання матеріального та соціального становища, тим, що, навпаки, спричиняють втрату соціального статусу та руйнування добробуту переселенців. За урядовою інформацією станом на 10 липня 2015 р. з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів України переміщено 89895 осіб, у тому числі з Донецької, Луганської областей 877445 осіб, з Автономної Республіки Крим і міста Севастополь – 20650 осіб, серед яких 153471 дитина та 433866 інвалідів та осіб похилого віку [6].

Через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року проблема вимушеної міграції та її розв'язання є однією з головних для держави і суспільства. Майже 10 млн українців були змушені залишити свої домівки. Це 1/4 населення країни, близько 6,5 мільйона українців стали внутрішніми переселенцями та 3,2 мільйона людей виїхали з України, за результатами Міжнародної організації з міграції [7].

Підсумовуючи варто зазначити, що найпоширенішою причиною міграції є конфлікт із застосуванням зброї та військового потенціалу країни. А також вимушеною причиною міграційного процесу виступає системне порушення прав людини, що унеможливорюють подальше перебування на цих територіях. Тому через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на Україну чисельність населення нашої держави істотно скоротиться. Проте, найбільшої втрати завдає примусова незворотна еміграція, що виключно негативно позначається для нашої країни.

Література:

1. Geist V. Sociologicky slovník. Praha. 1992. 647 p.
2. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. 2 (17). С. 127–139.
3. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник для студ. ВНЗ. К.: АртЕК, 1997. 225 с.
4. Малиновська О. Україна і світ: Характер і напрямки еміграцій. *Відродження*. 1999. № 3. С. 13-17.
5. Позняк О. Населення України. Трудова еміграція в Україні. К.: Ін-т. дем. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.